

Kedves Huba!

Az apád és én együtt voltunk gyerekek Erdélyben. Én 1907-ben születtem, így az apád csak egy évvel volt fiatalabb, mint én. 1920-25 között iskolatársak voltunk a kolozsvári Református iskolában. 1925-ben Párizsba mentem orvostudományt hallgatni és csak nyaranta jártam vissza Erdélybe. Így elvesztettem a kapcsolatot Alberttel.

1939-ben mentem vissza Erdélybe leszámítva azt a kevés időt, amíg orvos voltam a román hadseregben Besszarábiában, 1944-ig Erdélyben maradtam, gyakorolván az orvosi pályát, amikor kirendeltek a frontra egy orvos egységgel.

1930-as évek közepétől Wass Albert főként Czegén élt, a családi birtokon. (Wass csak ritkán, kb. fél évente járt Kolozsvárra és csak néhányszor találkoztak.) a háború után nem láttam többé Albertet, amikor menedéket kerestem a kommunista rezsim elől, először Olaszországban, majd New Yorkban. Mialatt Albert édesanyád szülővárosába, Hamburgba, aztán Floridába szökött.

Az anyámnak volt egy szalonja a házukban Kolozsvárott, ahol írók, tanárok, színészek találkoztak rendszeresen. az anyám és vendégei büszkék voltak szabad szellemiségükre. Valójában tanácsos volt őszintén megkérdezni bárkit a vallásáról, de senki sem törődött túl sokat a körben ezzel a kérdéssel. Említem ezt a visszaemlékezéseim 27. oldalán: (emlékek: A világ körül a kilencvenes években.). Az anyám szalonjában senki, soha nem kérdezősködött a vallási háttéréről, annak aki csatlakozni akart. Sokkal később megtudtam, hogy a vendégeink közel fele zsidó volt, vagy zsidó származású. (megjegyzés: azt a terminust, hogy családi barát, azokra a vendégekre értem, akik rendszeresen jártak az anyám szalonjába, vagy akiket nem is kellett külön meghívni a délutáni teára vagy vacsorára, amit kaptak.) Még megvan egy fotóm 1918-ból, amely az anyám kertjében készült az egyik összejövetelről. Néhányan közülük jól ismert zsidó értelmiségiek, pl.: Janovics Jenő színházigazgató, filmrendező Erdélyből, Boldog Somló egyetemi filozófia tanár Kolozsvárról és Alfred Haar, a világhírű matematikus (a számelmélettel kapcsolatban vált ismertté.) ilyen emberek voltak azok, akikkel apád barátkozott anyám szalonjában.

Ő főleg Czegén tartózkodott a háború alatt, de valahányszor Kolozsvárra jött, mindig barátságos maradt a zsidó értelmiségiekkel anyám szalonjában. Tisztában vagyok a koholt váddal Wass Alberttel szemben. Az antiszemitizmust illetően. Azt mondhatom, hogy én személy szerint sohasem hallottam tőle semmiféle antiszemita állítást az alatt az idő alatt, amíg kapcsolatban álltam vele. Ez igaz édesapjára Endrére is és a család többi tagjára nézve is.

Az ellenzék című lap egy napilap volt, melyet Bartha Miklós alapított az 1800-as évek végén az ausztriai „magyarországi renddel” szemben. A második világháború alatt két fontos napilap volt Kolozsvárott. Címük: a „Keleti” és az „Ellenzék”. A Keleti kevésbé konzervatív és jobban zsidó-orientált volt, mint az Ellenzék, habár az Ellenzék sem volt antiszemita. Valójában az Ellenzék íróinak 30%-a zsidó volt. Az Ellenzék volt a történelmi aktualitásokra reflektáló legfőbb újság, így elképzelhetetlen, hogy olyan cikkeket, vagy leveleket tett volna közzé, amelyek kritizálják, vagy elítélik a hatalmon lévő ausztriai, magyar, vagy román rendszer aspektusait, vagy a zsidókkal, magyarokkal, románokkal, kommunistákkal kapcsolatos helyzetet. Orvosként nagyon elfoglalt voltam, így nem tudtam olvasni az ellenzék mindennapi rendszerességgel. Habár nem szeretném az ellenzék nyilvánvalóan antiszemita ként meghatározni még a háború éve alatt sem, legalábbis amíg besoroztak a frontra 44-ben és megszakadt minden hozzáférési lehetőségem az újsággal. Mivel az ellenzék volt a legnagyobb újság a náci elnyomók szerették volna természetesen az ellenőrzésük alá vonni, miután 44 márciusában megszállták Magyarországot.

A fő kérdés az, hogy ki szerkesztette(vezette) valójában az újságot a megszállás, majd a háború hónapjai alatt? Az hogy valakinek a neve az újság szerkesztői oldalán szerepelt, még nem szükségképpen jelenti azt, hogy valóban ő hozta a döntéseket. Az is elképzelhető, hogy egy prominens író nevét használták fel, függetlenül attól, hogy akarta-e vagy sem, arra, hogy fenntartsa

a lap jó hírnevét, vagy növelje az újság forgalmát.

Nem volt róla tudomásom, hogy az apád az ellenzék irodalmi szerkesztőjeként lett volna feltüntetve, habár tudtam, hogy készített írásokat, főként irodalmi jellegűeket.

Nem emlékszem, hogy olvastam volna valaha is tőle valami antiszemitát. Az ellenzék, mint legnagyobb lap természetesen szeretett volna reflektálni a felfordulásra Erdély helyzetét illetően. Évszázadokon keresztül (1919, a Versailles-i szerződésig) Erdély Magyarország része volt. Ez a periódus széleskörű konfiskálás és a magyar tulajdon pusztítása volt, a magyar kultúra és nyelv elnyomásával, melyet a Versailles-i szerződés megtiltott ugyan, de senki nem ellenőrzött.

Az 1940-es bécsi döntés során, Erdély északi részét – melyhez Kolozsvár és Czege is tartozott – visszacsatolták Magyarországhoz, megkönnyebbülést okozva mindenütt Magyarországon, hogy a súlyos igazságtalanság „helyre került.”

A háború attól kezdve nem tűnt teljesen fekete-fehérnek Magyarországon és Erdélyben úgy, mint ahogy annak tűnhetett Amerikában és Nagy Britanniában. Habár ez korántsem jelenti azt, hogy a magyarok támogatták volna Hitlert és az ő agresszív háborúját. Ellenkezőleg! Ezt bizonyítja, hogy Hitler kénytelen volt megszállni Magyarországot 1944-ben. Mint mindenki tudja az erkölcsök háborús időben gyakran változnak. A személyes túlélés válik sok esetben fontossá, sürgős szemponttá és ezt annak ellenére nehéz megítélni, hogy valami utólag annyira jól dokumentált, „jól-ismert” és szörnyű, mint Hitler haláltáborai. A náci haláltáborokat tekintve Magyarország és Románia népessége előtt – ahogyan Amerikában, Angliában és Franciaországban is – csak a háború után vált világossá, hogy mi is történt velük.

Wass Alberttel és az apjával szembeni vádokról, hogy románokat gyilkoltattak meg a birtokukon, sosem hallottam semmit, amikor Kolozsvárott voltam. Persze hallottam hogy ez a vád van ellenük. Amikor az Egyesült Államokba költöztem Albertet és az édesapját személyesen ismertem, vagy fél évszázada és tudtam, hogy egyikük sem lenne képes ártani senkinek. Szilárd bizonyíték hiányában súlyos kétségeim lennének a vádakkal kapcsolatban. Wass Albert, mint kiemelkedő magyar író elleni vádak Erdélyben a magyar nyelv és kultúra elnyomásának „értelmezhetőek”, amit a román kommunista hatalom hozott a II. világháború után.

Kérdésedre - ha jól emlékszem az igazságügyi osztály iránt érdeklődtél az apád ügyében - a válasz: nem ismerek senkit. További kérdéseidet tekintve, hogy ismerek-e valakit a magyar zsidó közösségből, aki szólna az apád érdekében, a válaszom szintén nem. Azok a zsidók, akiket ismert a háború alatt – mint pl.: Alfred Haar és Farkas Ella, akik anyám szalonjának gyakori vendégei voltak – már mind 90 fölött lennének mostanra és elhunytak.

Tisztelettel:

Óváry Zoltán

2003 június 16.

(Fordította Néráth Mónika)